

SNEŽANA LAZAREVIĆ

USTANOVE SOCIJALNE ZAŠTITE ZA SMEŠTAJ DECE I ODRASLIH SA INVALIDITETOM

TOKOM PANDEMIJE COVID-19
U SRBIJI: 2020-2021

aktivno
za deinstitutionalizaciju

MDRI-S

SEPTEMBAR 2022.

ZAJEDNO ZA
AKTIVNO GRAĐANSKO
DRUŠTVO

MDRI-S

USTANOVE SOCIJALNE ZAŠTITE ZA SMEŠTAJ DECE I ODRASLIH SA INVALIDITETOM

TOKOM PANDEMIJE COVID-19
U SRBIJI: 2020-2021

Autorka:

Snežana Lazarević

Izdavač:

**Inicijativa za prava osoba sa
mentalnim invaliditetom MDRI-S**

Za izdavača:

Dragana Ćirić Milovanović

Dizajn:

Anica Novak

ISBN-978-86-88501-36-1

Ovaj projekat je dobio podršku projekta Vlade Švajcarske „Zajedno za aktivno građansko društvo – ACT”, koji sprovode Helvetas Swiss Intercooperation i Građanske inicijative. Mišljenje koje je izneto u ovoj publikaciji je mišljenje autora i ne predstavlja nužno i mišljenje Vlade Švajcarske, Helvetasa ili Građanskih inicijativa.

SADRŽAJ

UVOD	4
PREPORUKE MEĐUNARODNIH TELA	5
MERE ZA SPREČAVANJE I SUZBIJANJE ZARAZNE BOLESTI COVID-19 U REPUBLICI SRBIJI	7
OPŠTI PODACI O USTANOVAMA SOCIJALNE ZAŠTITE ZA SMEŠTAJ DECE I ODRASLIH SA INVALIDITETOM	14
USTANOVE ZA SMEŠTAJ DECE I MLADIH	14
USTANOVE ZA SMEŠTAJ ODRASLIH KORISNIKA SA INVALIDITETOM	15
COVID-19 U USTANOVAMA SOCIJALNE ZAŠTITE ZA SMEŠTAJ DECE I ODRASLIH SA INVALIDITETOM	16
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	19

UVOD

Prvi slučaj zaraze virusom SARS-CoV-2 u Republici Srbiji registrovan je 6. marta 2020. godine. Svetska zdravstvena organizacija proglasila je pandemiju 11. marta iste godine. Do kraja tog meseca, oko četvrtine svetske populacije bila je u karantinu.

Korisnici ustanova socijalne zaštite, kako u Srbiji, tako i u svetu, bili su pod povećanim rizikom od zaražavanja. Razlozi za to su, između ostalog, prenaseljenost domova, u kojima živi veliki broj ljudi na malom prostoru u višekrevetnim sobama, ali i nemogućnost poštovanja preventivnih mera kao što je održavanje distance, nošenje zaštitnih maski i slično.

U ovom dokumentu, predstavimo smernice i preporuke Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) Saveta Evrope¹ vezane za tretman lica lišenih slobode u kontekstu pandemije zaraze korona virusom (COVID-19), Savete Podkomiteta za sprečavanje mučenja (SPT)² Ujedinjenih nacija prema državama članicama i nacionalnim preventivnim mehanizmima, koji se odnose na pandemiju Koronavirusa, Zajedničku izjavu Predsedavajućeg Komiteta za prava osoba sa invaliditetom i specijalnog izaslanika Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za invaliditet i pristupačnost³ kao i uputstva Svetske zdravstvene organizacije⁴. Analiziraćemo epidemiološke mere koje su primenjivane u Republici Srbiji, a propisivane i primenjivane u cilju zaštite od širenja virusa u opštoj populaciji⁵, poredeći ih sa merama koje je propisivalo Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, koje su se odnosile na ustanove socijalne zaštite za smeštaj korisnika⁶. Navešćemo razlike između preporuka navedenih međunarodnih tela u odnosu na instrukcije, naloge i naredbe ministarstva koje su se sprovodile u ustanovama socijalne zaštite u Srbiji i koja su prava korisnika ovih ustanova bila ugrožena sprovođenjem navedenih mera.

Na osnovu Zakona o pristupu informacijama od javnog značaja uputili smo zahteve ustanovama socijalne zaštite za smeštaj dece sa smetnjama u razvoju (6), dece bez roditeljskog staranja i dece sa smetnjama u razvoju (10), i ustanovama za smeštaj osoba sa mentalnim i intelektualnim teškoćama i invaliditetom (16). Od ustanova su traženi opšti podaci o korisnicima ustanova: ukupan broj korisnika/ca, broj novoprimljenih korisnika/ca tokom godine, kao i broj korisnika/ca za koje je nastupio prekid smeštaja sa razlozima prekida. Takođe, prikupili smo podatke o ukupnom broju korisnika/ca ovih domova kod kojih je potvrđeno prisustvo virusa COVID-19, broju korisnika/ca koji su lečeni u samoj ustanovi i o onima koji su lečeni u zdravstvenim ustanovama, kao i o broju preminulih korisnika/ca od posledica virusa. Prikupljeni podaci odnose se na kalendarsku 2020. i 2021. godinu. Oni su nam veoma važni da bismo doneli zaključke

1 Izjava o principima vezanim za tretman lica lišenih slobode u kontekstu pandemije zaraze korona virusom (COVID-19) [link](#)

2 [SPT advice](#) i prevod smernica na srpski jezik dostupni na sajtu Zaštitnika građana

3 [Joint Statement: Persons with Disabilities and COVID-19 by the Chair of the United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities, on behalf of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities and the Special Envoy of the United Nations Secretary-General on Disability and Accessibility](#)

4 [Preparedness, prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention: Interim guidance](#)

5 Mere navedene [na veb stranici Vlade Republike Srbije](#)

6 [Akti Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja u vezi sa epidemiološkom situacijom izazvanom virusom SARS-CoV-2](#)

o posledicama pandemije u ustanovama socijalne zaštite za smeštaj dece i osoba sa invaliditetom, kao i o efektima samih mera koje su u njima primenjivane.

Predviđeno je bilo da se analizom obuhvate i izveštaji samih ustanova o posledicama pandemije, ali oni, sem u slučaju Centra za smeštaj odojčadi, dece i omladine „Zvečanska“⁷, na žalost nisu dostupni.

Na kraju dokumenta, uputićemo preporuke Vladi Republike Srbije, kao i nadležnom Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja.

PREPORUKE MEĐUNARODNIH TELA

Društveno-politička kriza izazvana pandemijom Covid-19 imala je velike posledice na osobe sa invaliditetom, posebno na one smeštene u institucijama socijalne zaštite širom sveta. Rizik za oboljevanje u ustanovama socijalne zaštite veći je od onog u opštoj populaciji, pre svega zbog smeštaja velikog broja osoba u istom objektu. Ljudi koji žive u institucijama često imaju pridružene bolesti, koje nekada nastaju kao posledica života u domu. Takođe, mnoge ustanove se ne mogu pohvaliti zavidnim materijalnim i higijenskim uslovima, pa su kao takve i u vreme pre pandemije Covid-19 bile plodno tlo za širenje raznih infektivnih oboljenja, poput hepatitisa ili parazitarne oboljenja⁸.

Uvažavajući navedene okolnosti, više međunarodnih tela i organizacija je, ubrzo nakon proglašenja pandemije, uputilo preporuke i smernice državama o tome kako treba da postupaju prema populaciji koja živi u različitim ustanovama u kojima su lišeni slobode.

Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja Saveta Evrope (CPT) izdao je već 20. marta 2020. godine Izjavu o principima vezanim za tretman lica lišenih slobode u kontekstu pandemije zaraze korona virusom (COVID-19)⁹. Ovi principi odnose se na različita mesta lišenja slobode i ljude koji u njima žive, kao što su prostorije za policijsko zadržavanje, kazneno-popravne ustanove, centri za imigracioni pritvor, ali i psihijatrijske bolnice i ustanove socijalne zaštite za smeštaj, kao i zone karantina. Izjava sadrži deset principa koji se odnose na:

1. Obavezu države da zaštiti zdravlje i ličnu bezbednost svih lica lišenih slobode, kao i zaposlenih;
2. Poštovanje Smernica Svetske zdravstvene organizacije u borbi protiv pandemije;
3. Povećanje broja raspoloživog osoblja, kao i adekvatnu podršku tom osoblju;
4. Restriktivne mere preduzete prema osobama lišenim slobode sa ciljem sprečavanja širenja virusa COVID-19, sa naglaskom na to da one budu **zakonski osnovane i neophodne, proporcionalne, da poštuju ljudsko dostojanstvo i da budu vremenski ograničene**, uz pružanje sveobuhvatnih informacija tim osobama;
5. **Alternative lišenju slobode** (alternative pritvoru, preinačenje kazni, raniji otpust;

⁷ Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine: [Godišnji izveštaj o radu za 2019. godinu](#) i [Godišnji izveštaj o radu za 2020. godinu](#)

⁸ [Položaj osoba sa invaliditetom tokom COVID-19 pandemije u kontekstu pridruživanja EU: Policy brief, MDRI-5, 2020](#)

⁹ Izjava o principima vezanim za tretman lica lišenih slobode u kontekstu pandemije zaraze korona virusom (COVID-19) <https://rm.coe.int/16809cff4b>

ponovo procenjivanje potrebe za daljim prisilnim smeštajem psihijatrijskih pacijenata; **otпуст ili puštanje korisnika domova socijalne zaštite na negu u zajednici**, suzdržavanje od pritvaranja migranata);

6. Posvećivanje posebne pažnje na pružanje **zdravstvene zaštite** i pružanje dodatne psihološke pomoći svim licima lišenim slobode;

7. Potpuno **poštovanje osnovnih prava** pritvorenih i zatvorenih lica tokom pandemije (pravo na održavanje adekvatne **lične higijene** i pravo na svakodnevni **pristup svežem vazduhu** u trajanju od barem 1 časa); kompenzovanje ograničenja kontakata pristupom alternativnim načinima komunikacije (telefon, internet);

8. **Sadržajan kontakt sa drugim ljudima svakog dana;**

9. Osnovne **mehanizme zaštite protiv zlostavljanja** lica u zatvorenom okruženju (pristup advokatu, pristup doktoru, obaveštavanje o lišenju slobode);

10. Osnovni mehanizam zaštite protiv zlostavljanja - monitoring koji vrše nezavisna tela, uključujući Nacionalne preventivne mehanizme (NPM) i CPT. Države treba da i dalje garantuju pristup monitoring tela svim mestima lišenja slobode, uz poštovanje mera opreza kako bi se pridržavali principa 'nenanošenja štete'.

Podkomitet za sprečavanje mučenja Ujedinjenih nacija (SPT) je objavio Smernice državama članicama i nacionalnim preventivnim mehanizmima koje se odnose na pandemiju Koronavirusa¹⁰. U njima se naglašava da je važno da postoji transparentna komunikacija sa svim licima lišenim slobode, njihovim porodicama i medijima, u vezi sa preduzetim merama i razlozima za njih. Posebno se ističe da, čak ni tokom izuzetnih okolnosti i vanrednih situacija koje ugrožavaju život i zdravlje nacije, **ne može se derogirati zabrana mučenja, okrutnog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja**. Kao i u Izjavi o principima CPT, i u Smernicama se ističe važnost preventivnih poseta od strane NPM-a i drugih preventivnih mehanizama, jer postoji „potencijalna izloženost riziku zlostavljanja sa kojim se suočavaju lica u pritvorima koja može da se poveća kao rezultat takvih preduzetih javnozdravstvenih mera“. Mere koje su navedene u Izjavi o principima, a koje se odnose na postupanje prema licima lišenim slobode, pa i onima koji žive u ustanovama socijalne zaštite dodatno su razrađene i pojašnjene.

Predsedavajući Komiteta Ujedinjenih nacija za prava osoba sa invaliditetom, u ime Komiteta i specijalni izaslanik Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za invaliditet i pristupačnost izdali su zajedničku izjavu¹¹ 1. aprila 2020. godine. U njoj se pozivaju države da poštuju član 11. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom prema kome su dužne da obezbede zaštitu i bezbednost osoba sa invaliditetom u odgovoru na rizične i humanitarne vanredne situacije. Ovo obuhvata mere u svim oblastima života osoba sa invaliditetom, uključujući zaštitu njihovog pristupa najvišem dostižnom zdravstvenom standardu bez diskriminacije, opšte blagostanje i prevenciju zaraznih bolesti, kao i mere za obezbeđenje zaštite od negativnih stavova, izolacije i stigmatizacije koji mogu nastati u usred krize.

Svetska zdravstvena organizacija objavila je u februaru 2021. godine privremeno uputstvo pod nazivom Pripremljenost, prevencija i kontrola COVID-19 u zatvorima i drugim mestima pritvora¹². Pored praktičnih uputstava koja se odnose na definisanje

¹⁰ SPT advice i prevod smernica na srpski jezik dostupni na sajtu Zaštitnika građana

¹¹ [Joint Statement: Persons with Disabilities and COVID-19 by the Chair of the United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities, on behalf of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities and the Special Envoy of the United Nations Secretary-General on Disability and Accessibility](#)

¹² [Preparedness, prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention: Interim guidance](#)

simptoma bolesti, moguće scenarije prenosa, korišćenje zaštitnih maski, dostupnost vakcina i njihovu primenu, testiranje, izveštavanje i sl, u uputstvu se posebno naglašava da se moraju poštovati prava svih ljudi koji borave na ovim mestima i moraju se sprovoditi sve mere javnog zdravlja bez diskriminacije. Ljudi u zatvorima i drugim pritvorskim mestima treba da uživaju iste standarde zdravstvene zaštite kao što su oni dostupni u zajednici. Posebnu pažnju treba posvetiti deci. Mora se voditi računa da ljudi koji borave na ovim mestima nisu odsečeni od spoljašnjeg sveta i da imaju pristup informacijama i adekvatno pružanje zdravstvene zaštite. Svetska zdravstvena organizacija prepoznala je da će psihološke i bihejvioralne reakcije ljudi lišenih slobode biti verovatno drugačije u odnosu na opštu populaciju, i zato naglašavaju da je neophodno posvetiti posebnu pažnju emocionalnoj i psihološkoj podršci.

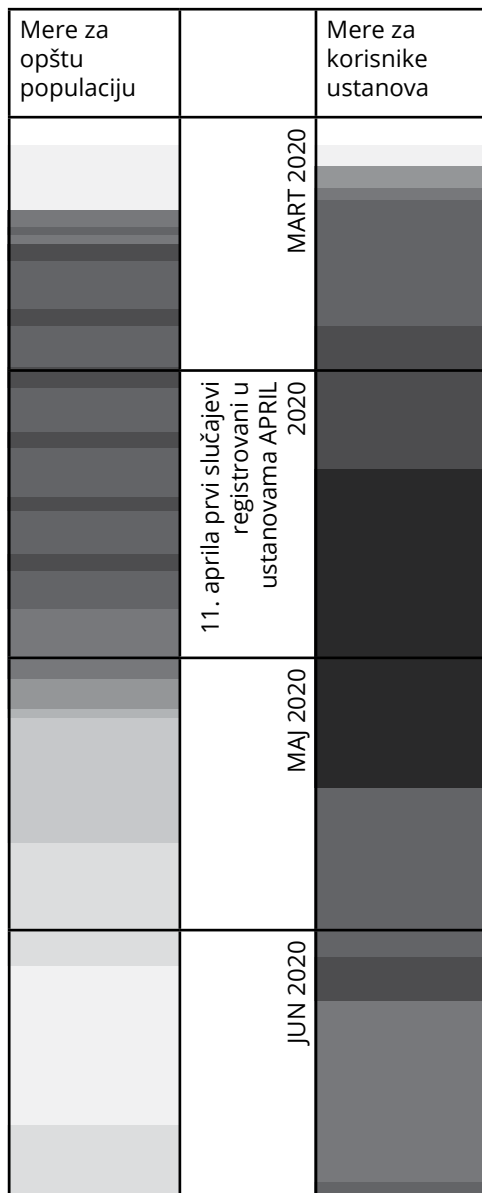
MERE ZA SPREČAVANJE I SUZBIJANJE ZARAZNE BOLESTI COVID-19 U REPUBLICI SRBIJI

Na narednim stranicama nalazi se grafički prikaz mera koje je donosila Vlada Republike Srbije na predlog Kriznog štaba koje su se odnosile na opštu populaciju¹³, kao i mera koje se odnose na funkcionisanje ustanova socijalne zaštite¹⁴, a sadržanih u različitim aktima Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. **U odnosu na propisane mere, odnosno na obim ograničenja prava, birane su različite boje, od bele (kada nikakve mere nisu propisane ili su one veoma blage) do crne (koja podrazumeva potpunu zabranu kretanja).**

---

¹³ Mere navedene na [veb stranici Vlade Republike Srbije](#)

¹⁴ [Akti Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja u vezi sa epidemiološkom situacijom izazvanom virusom SARS-CoV-2](#)

Grafikon 1: Mere tokom perioda mart-jun 2020.

Ovaj pregled počinje 6. marta, kada je potvrđen prvi slučaj zaražavanja korona virusom u Republici Srbiji. [Prve mere](#) propisane su za ustanove socijalne zaštite za smeštaj korisnika 10. marta i odnosile su se na održavanje higijene i pravila ponašanja.

11. marta donete su prve mere koje su važile za opštu populaciju - zabrana javnog okupljanja u zatvorenim prostorijama za više od 100 ljudi, a **15. marta proglašeno je vanredno stanje** koje je podrazumevalo: zatvaranje vrtića, škola, univerziteta; zatvaranje granica; obavezan karantin za one koji dolaze iz inostranstva; rad od kuće kad god je to moguće; preporuku da se što manje izlazi iz kuća; preporuku da stariji od 65 godina uopšte ne izlaze.

Međutim, nekoliko dana pre proglašenja vanrednog stanja, 12. marta doneta je [Instrukcija](#), a 13. marta [Naredba](#) o zabrani poseta i ograničenju kretanja korisnika ustanova (zabranjeno im je napuštanje domova).

Dok su mere u zajednici podrazumevale zabranu kretanja, tzv. „policijski čas“ tokom vikenda ili u popodnevним časovima, za korisnike ustanova važila su drugačija pravila – 28. marta [zabranjuje se boravak i kretanje osoba koje nisu zaposlene u domovima](#), a neposredni kontakt sa korisnicima mogli su da imaju samo medicinski radnici i negovatelji. 29. marta se donosi [Instrukcija](#) prema kojoj korisnici i zaposleni „ne smeju cirkulisati između odeljenja/soba bez preke potrebe“; kretanje korisnika do ambulante ili prostorija stručnog

radnika dozvoljeno je samo uz dopuštenje zaposlenih; dozvoljen je unos u ustanovu isključivo lekova, pelena i cigareta a zajedničke aktivnosti korisnika obavljale su se u grupama od najviše 5 osoba, zajedno sa zaposlenima. U ustanovama za smeštaj, prvi slučajevi oboljevanja zabeleženi su 11. aprila i u pokušaju da se spreči širenje zaraze, Ministarstvo donosi [Preporuku o uvođenju 15-to dnevnog smenskog rada](#).

Iz grafikona je uočljivo da su se mere za opštu populaciju postepeno ublažavale tokom maja (6. maja [ukinuto je vanredno stanje](#)) i juna, ali su mere sprovedene u ustanovama za smeštaj i dalje bile veoma oštre i nesrazmerne u odnosu na njih. Tek 28. aprila korisnicima domova su [dozvoljene šetnje](#) po dvorištu ustanove. 9. juna [dozvoljene su posete](#) pod izuzetno restriktivnim uslovima (temperatura iznad 18 stepeni, bez vetra i kiše, isključivo u dvorištu, najviše dva puta nedeljno po korisniku, najduže 15 min. po poseti, uz korišćenje zaštitne opreme i uz udaljenost posetioca i korisnika od 2 metra, pod nadzorom zaposlenog), da bi se one ponovo [zabranile](#) 29. juna.

Mere za opštu populaciju		Mere za korisnike ustanova
	JUL 2020	
	AVGUST 2020	
	SEPTEMBAR 2020	
	OKTOBAR 2020	
	NOVEMBAR 2020	
	DECEMBAR 2020	

Grafikon 2: Mere tokom perioda jul-december 2020

Tokom jula meseca 2020. donekle su pooštrene mere za opštu populaciju, odnosno, ograničeno je radno vreme noćnih klubova i kafića, propisano obavezno nošenje maski i ograničen maksimalni broj osoba koje se mogu okupiti na otvorenom i u zatvorenom prostoru, ali su u isto vreme korisnici domova u potpunosti bili odsečeni od spoljašnjeg sveta, bez mogućnosti da iz njih izađu, ili da prime posete.

10. avgusta na sajtu Vlade objavljena je vest da su [zatvorenici iz kazneno-popravnih ustanova počeli da koriste Skype i Viber](#) za komunikaciju sa srodnicima i prijateljima, ali nema naznaka da je isto omogućeno i korisnicima ustanova socijalne zaštite.

Tek 21. avgusta, pod istim uslovima koji su ranije opisani, [dozvoljene su posete korisnicima ustanova socijalne zaštite](#). U isto vreme – krajem avgusta, dolazi do popuštanja mera za opštu populaciju – dozvoljavaju se kulturne manifestacije – počinju da rade bioskopi i pozorišta, a postepeno se produžava rad ugostiteljskih i trgovinskih objekata.

16. oktobra se, zbog nepovoljnije epidemiološke situacije propisuje mera obaveznog nošenja maski i na otvorenom, a početkom novembra se uvodi zabrana okupljanja više od pet osoba. Ove mere se dodatno pooštavaju 21. novembra 2020. što podrazumeva skraćivanje radnog vremena restoranima, kafićima, barovima, klubovima, kladionicama i tržnim centrima do 18 časova. Potvrđuje se obaveza nošenja maski u zatvorenom, a na otvorenom gde se ostvaruje bliski kontakt. Zabranjuju se sva javna okupljanja s prisustvom više od 5 ljudi. Od poslodavaca se traži da omoguće rad od kuće. Ograničava se maksimalan broj putnika u vozilu javnog prevoza na polovinu od maksimalnog broja.

Za sve to vreme, korisnici domova ne mogu da napuštaju ustanovu, a posete su ograničene na 15 minuta, najviše dva puta nedeljno po korisniku.

Mere za opštu populaciju		Mere za korisnike ustanova
	JANUAR 2021	
	FEBRUAR 2021	
	MART 2021	
	APRIL 2021	
	MAJ 2021	
	JUN 2021	

Grafikon 3: Mere tokom perioda januar-jun 2021.

Krajem decembra su ublažene mere za opštu populaciju - radno vreme tržišnih centara, uslužnih delatnosti, kafića i restorana produžava se do 20 časova. U Srbiju stižu prvi kontigenti vakcina, i započinje se sa vakcinacijom, prema prioritetima.

U ustanovama socijalne zaštite se tek početkom februara [ublažavaju mere prilikom poseta korisnicima](#). U zatvorenom prostoru, poseta može da traje do 45 min, a na otvorenom do 90 min. Preduslov za to je da je korisnik kompletno vakcinisan. Nešto su blaži uslovi za posete osobama na samrti.

6. marta se ponovo pooštravaju epidemiološke mere za opštu populaciju - ugostiteljski i trgovinski objekti se zatvaraju tokom vikenda - od subote u 12 do ponedeljka u 6 časova. Tokom vikenda mogu da rade samo prodavnice hrane, benzinske pumpe i apoteke. Od 5. aprila ugostiteljskim objektima sa baštom dozvoljen je rad na otvorenom od 6-22 časa; ostaju zatvoreni tržišni centri, kao i kafići i restorani koji nemaju baštu, da bi se od 12. aprila dozvolio rad tržišnih centara u trajanju od 6-22 časa.

9. aprila doneta je [Preporuka o načinu postupanja korisnika i ustanova socijalne zaštite za smeštaj ... prilikom kratkotrajnih izlazaka iz ustanove... bez noćenja ili sa noćenjem prilikom posete porodici](#). Uslovi za to su da u ustanovi ne sme biti aktivnih slučajeva infekcije ni kod korisnika, ni kod zaposlenih, da korisnik mora biti vakcinisan i revakcinisan, ili da je preležao kovid pre manje od tri meseca i mora se koristiti zaštitna oprema.

U maju se relaksiraju mere za opštu populaciju što se odnosi na radno vreme ugostiteljskih i drugih objekata, a od početka juna su te mere dodatno ublažene.

Od 19. maja, ustanove socijalne zaštite mogu da organizuju izlete za potpuno vakcinisane korisnike, na osnovu [Preporuke](#) Ministarstva.

Mere za opštu populaciju		Mere za korisnike ustanova
	JUL 2021	
	AVGUST 2021	
	SEPTEMBAR 2021	
	OKTOBAR 2021	
	NOVEMBAR 2021	
	DECEMBAR 2021	

Grafikon 4: Mere tokom perioda jul-decembar 2021.

U drugoj polovini 2021. godine, mere za opštu populaciju su skoro u potpunosti relaksirane – maloprodajne radnje rade bez ograničenja, ugostiteljski objekti na otvorenom mogu da rade neograničeno a u zatvorenom do 1 čas iza ponoći. Dozvoljava se prisustvo publike na stadionima uz popunjenost kapaciteta do 50% na otvorenom i 30% u zatvorenom prostoru. Može se okupiti maksimalno 500 ljudi.

Te se mere donekle pooštavaju od 8. novembra 2021. godine, kada se u pokušaju da se podstakne vakcinacija, uvode kovid propusnice koje važe od 20 časova, i koje su neophodne u ugostiteljskim objektima.

U drugoj polovini 2021. godine, i korisnici ustanova su donekle mogli da odahnu – ukoliko su kompletno vakcinisani, a većina njih to jeste, mogu da izlaze iz domova, primaju posete i idu na izlete ukoliko ih ustanova organizuje. Međutim, ukoliko se pojave registrovani slučajevi oboljevanja, aktiviraju se sve preporuke Ministarstva iz ranijeg perioda koje se odnose na izolaciju, karantin, obustavljanje poseta i slično.

Iz ovog pregleda može se nesumnjivo zaključiti da je primarni fokus Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja bio da spreči izbijanje epidemije u ustanovama u kojima su smešteni korisnici¹⁵, a ne zaštita ljudskih prava korisnika. Mere koje su propisivane bile su neproporcionalne i trajale su mnogo duže u odnosu na opštu populaciju, a mnoga njihova prava, kao što je pravo na privatnost, na kretanje, ličnu slobodu i na porodični život su bila kršena¹⁶. Prema svedočenjima korisnika sa kojima je MDRI-S bio u kontaktu, nisu im bile dostupne informacije o virusu, načinu prenošenja, mogućnostima lečenja¹⁷. Kada je započela kampanja vakcinacije u domovima, nisu imali informaciju o tome koju su vakcinu primili, čak ni kada bi takvo pitanje postavili¹⁸. Nije poštovana preporuka CPT o izmeštanju korisnika na negu u zajednici. Tokom perioda 29.03 - 28.04.2020. godine korisnicima je u potpunosti ograničeno pravo da napuštaju svoje sobe, dakle nisu imali pristup svežem vazduhu.

Korišćenje alternativnih načina komunikacije je takođe bilo veoma otežano jer je internet u ovim ustanovama najčešće bio lošeg kvaliteta, ili je postojao samo u zajedničkim prostorijama, čime korisnicima nije mogla biti obezbeđena privatnost prilikom kontaktiranja sa srodnicima ili prijateljima¹⁹. Iako je CPT, kao i druge međunarodne organizacije ukazivao na važnost monitoringa koji vrše nezavisna tela, uključujući i Nacionalne preventivne mehanizme (NPM) kao osnovnog mehanizma zaštite protiv zlostavljanja, te da države treba da garantuju pristup monitoring tela mestima u kojima žive ljudi lišeni slobodne, suprotno ovim preporukama, na osnovu uputstva Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, za svaki nadzor je bilo neophodno posebno odobrenje Ministarstva i nadzor je morao da bude najavljen unapred uz obrazloženje razloga posete²⁰. Takođe, inspektorima i drugim državnim organima zabranjen je svaki kontakt sa korisnicima, „osim izuzetno, ako postoji potreba zaštite života i zdravlja i života korisnika“. Ova Instrukcija poslužila je i kao osnov za sprečavanje tima NPM prilikom pokušaja poseta ustanovama.

U izveštaju za 2020. godinu²¹, navedeno je da je NPM u ovom periodu posetio tri ustanove socijalne zaštite domskog tipa, ali ni jedna od njih nije ustanova za smeštaj dece ili odraslih sa invaliditetom. Takođe, u izveštaju se navodi da NPM nije mogao da ostvari u potpunosti svoj mandat u ustanovama socijalne zaštite domskog tipa, imajući u vidu da Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja u jednom periodu nije omogućavalo posete²² te su timovi NPM sprečeni da obave posete u najmanje dva slučaja – 9. oktobra 2020. godine (pokušana poseta Domu za odrasla invalidna lica u Zemunu)²³ i 23. oktobra 2020. godine (pokušana poseta Gerontološkom centru

15 COVID-19: [Procena socio-ekonomskog uticaja](#), UN u Srbiji, UNDP u Srbiji, septembar 2020. str.27

16 Vidi više: Lazarević, Snežana, Ćirić Milovanović, Dragana: [Analiza rada internih i nezavisnih kontrolnih mehanizama za zaštitu ljudskih prava korisnika ustanova socijalne zaštite tokom COVID-19 krize u Republici Srbiji](#), MDRI-S, 2021.

17 Popović, Maja, Jović, Marijana, Pavlović Maša: [Izolovane u izolaciji](#), MDRI-S, 2021.

18 Ibid.

19 Ibid.

20 [Instrukcija o načinu rada ustanova socijalne zaštite za smeštaj korisnika i organizacija socijalne zaštite za pružanje usluge domskog smeštaja odraslih i starijih prilikom realizovanja inspeksijskih nadzora i službenih savetodavnih poseta inspeksijskih službi i drugih državnih organa](#)

21 Nacionalni mehanizam za prevenciju torture: [Izveštaj za 2020. godinu](#), str. 32

22 Ibid, str. 33

23 [Zaštitniku građana u obavljanju poslova NPM-a onemogućena poseta Domu za odrasla invalidna lica u Zemunu](#)

Beograd – RJ „Dom Voždovac“, RJ „Dom Bežanijska kosa“²⁴. Jedina posledica ovakvog postupanja bila je izdavanje saopštenja na sajtu NPM.

Tokom 2021. godine, NPM je posetio 10 ustanova socijalne zaštite, od toga je pet poseta realizovano u ustanovama za smeštaj dece i odraslih sa invaliditetom.²⁵

OPŠTI PODACI O USTANOVAMA SOCIJALNE ZAŠTITE ZA SMEŠTAJ DECE I ODRASLIH SA INVALIDITETOM

Na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, uputili smo zahteve ustanovama za smeštaj dece i odraslih sa invaliditetom da nam dostave kvantitativne podatke o svojim korisnicima, ali i one koji su se odnosili na samu pandemiju. Sve ustanove kojima su zahtevi upućeni su i odgovorile na iste.

USTANOVE ZA SMEŠTAJ DECE I MLADIH

U Srbiji funkcioniše 16 ustanova za smeštaj dece i mladih – 6 domova za smeštaj dece i mladih sa smetnjama u razvoju, i 10 ustanova za smeštaj dece bez roditeljskog staranja i dece i mladih sa smetnjama u razvoju. Ovom analizom nisu bili obuhvaćene ustanove za vaspitanje dece i omladine (tzv. popravni domovi), kojih ima tri. Kao što je vidljivo i iz Izveštaja Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu²⁶ ukupan broj korisnika u ovim ustanovama²⁷ je već godinama ujednačen.

Ustanove za smeštaj dece i mladih koje funkcionišu u Srbiji su veoma različite. Neke od njih ispunjavaju standarde iz Zakona o socijalnoj zaštiti, tj. imaju manje od 50 korisnika/ca (većina ih je među ustanovama za decu bez roditeljskog staranja i decu i mlade sa smetnjama u razvoju), dok su druge značajno većih kapaciteta. Posebno je problematično što u ustanovama za smeštaj dece i mladih sa smetnjama u razvoju živi veliki broj odraslih i starih korisnika, što dovodi decu u veliku opasnost od nasilja i zlostavljanja (2020. u njima je bilo 1339 korisnika/ca, od čega 172 dece, 269 mladih, i 898 odraslih i starih, dok je 2021. godine u njima živelo 1344 osobe – 158 dece, 273 mladih i 913 odraslih i starih).

Ukupan broj svih korisnika/ca u oba tipa navedenih ustanova je krajem 2020. godine bio je 1877 (560 dece), odnosno 1858 (512 dece) 2021. godine. Najveći broj njih ima smetnje u razvoju/invaliditet – 2020. godine 1627 (87%), odnosno, 1624 (87%). Deca sa smetnjama u razvoju su predominantna u odnosu na ukupan broj dece u ovim ustanovama – 381 dete od ukupno 560 (68%) imalo je smetnje u razvoju 2020. godine, dok ih je 2021. godine bilo 345, što čini 67,3% od sve dece koja žive u ustanovama.

²⁴ [Zaštitniku građana u obavljanju poslova NPM-a onemogućeno ostvarivanje mandata u ustanovama socijalne zaštite domskog tipa](#)

²⁵ Nacionalni mehanizam za prevenciju torture: [Izveštaj za 2021. godinu](#), str. 43

²⁶ [Izveštaj o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2020. godinu i Izveštaj o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2021. godinu](#)

²⁷ U Srbiji postoji šest ustanova za smeštaj dece i mladih sa smetnjama u razvoju i 10 ustanova za decu bez roditeljskog staranja i decu i mlade sa smetnjama u razvoju; u okviru ovih drugih, funkcionišu i male domske zajednice

U domove se i dalje smešta veliki broj dece mlađe od tri godine, što znači da se odredba o izuzetnim razlozima za institucionalizaciju pretvara u pravilo i u suprotnosti je sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom²⁸, ali i sa Zakonom o socijalnoj zaštiti²⁹. 2020. godine, bilo ih je 22 (4% od sve dece), od čega ih je 12 imalo smetnje u razvoju, a 2021. je smešteno 29 dece (5,6% od ukupnog broja dece), od kojih čak 21 sa smetnjama u razvoju.

2020. godine ukupno je bilo 124 prekida smeštaja. Najčešći razlog bila je smrt korisnika/ce – 39 (31%), od čega 12 dece. Skoro svi preminuli – 38 bili su deca i osobe sa smetnjama u razvoju/invaliditetom. Određeni broj prekida smeštaja nastupio je zbog premeštaja u drugu ustanovu, ali je važno naglasiti da se ovo ne može smatrati deinstitutionalizacijom – 29 (23%). Sedamnaestoro među njima bila su deca ili odrasli sa smetnjama u razvoju/invaliditetom. Dvanaestoro dece (od čega četvoro sa smetnjama u razvoju) vraćeno je u biološke porodice (blizu 10% od svih razloga prekida smeštaja), ali je ta praksa veoma retka u ustanovama za smeštaj dece sa smetnjama u razvoju i to se dogodilo samo u jednom slučaju. Šestoro dece, od kojih samo jedno sa smetnjama u razvoju je usvojeno tokom 2020. godine i sva su ona živela u ustanovama za smeštaj dece bez roditeljskog staranja i dece sa smetnjama u razvoju. U hraniteljske porodice je izmešteno troje dece (dvoje sa smetnjama u razvoju). Osamostaljivanje je bio razlog prekida smeštaja 28 korisnika/ca (22,5% svih prekida smeštaja). Među njima bilo je 8 korisnika/ca sa smetnjama u razvoju, ali je ta praksa izuzetno retka u domovima za smeštaj dece sa smetnjama u razvoju (samo dvoje dece). Sporadični su bili drugi razlozi prekida smeštaja, kao što je samovoljno napuštanje ustanove. 2021. godine ustanove za decu i mlade napustilo je 147 korisnika/ca. U 33 slučaja (22%) razlog prekida smeštaja bila je smrt i svi su oni imali smetnje u razvoju/invaliditet. Smrtnost je značajno veća u ustanovama za decu i mlade sa smetnjama u razvoju u odnosu na ustanove za decu bez roditeljskog staranja i decu sa smetnjama u razvoju (29 u prvim i 4 u drugim ustanovama). 18 korisnika/ca ustanova za smeštaj dece i mladih bez roditeljskog staranja i dece i mladih sa smetnjama u razvoju vratilo se u svoje biološke porodice (14,3%), a među njima bilo je desetoro sa smetnjama u razvoju/invaliditetom. I 2021. godine, zanemarljiv je bio broj korisnika ustanova za decu sa smetnjama u razvoju koja su vraćena kućama – samo troje. Osmoro dece, od kojih je dvoje imalo smetnje u razvoju je usvojeno, ali, kao što je već rečeno, sva usvojenja su vezana za ustanove za decu bez roditeljskog staranja i decu sa smetnjama u razvoju.

Hraniteljstvo je skoro potpuno zamrlo u Srbiji – samo petoro dece smešteno je u hraniteljske porodice (jedno sa smetnjama u razvoju) tokom 2021. godine. 29 korisnika/ca napustili su ustanovu zbog osamostaljivanja, troje ih je imalo smetnje u razvoju/invaliditet, i svi su živeli u domovima za decu bez roditeljskog staranja i decu sa smetnjama u razvoju.

USTANOVE ZA SMEŠTAJ ODRASLIH KORISNIKA SA INVALIDITETOM

Prema podacima prikupljenim od 16 ustanova koje funkcionišu na teritoriji Republike Srbije i čiji je osnivač Republika ili Autonomna pokrajina Vojvodina, u ovim ustanovama živelo je 31.12.2020. godine 3 893 osobe (47% žena). Tokom te godine, primljeno je novih 159 korisnika/ca, a prekid smeštaja nastupio je za 340 osoba. Najčešći razlog prekida

²⁸ [Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom](#), Službeni glasnik Republike Srbije - Međunarodni ugovori, br. 42/2009, čl. 23

²⁹ [Zakon o socijalnoj zaštiti](#), Službeni glasnik Republike Srbije, br. 24/2011, čl. 52

smeštaja bio je smrt korisnika/ce – 318 (93,5%). Svi ostali razlozi bili su sporadični – 13 se vratilo u biološku porodicu, 5 je premešteno u drugu ustanovu, dvoje je samovoljno napustilo dom, a jedna osoba se osamostalila.

Broj korisnika/ca je nešto uvećan i krajem 2021. godine bio je 3 945 (48% žena). Značajno je veći broj korisnika i korisnica primljen u odnosu na prethodnu – 337. Prekid smeštaja nastupio je za 294 korisnika/ce. Kao i prethodnih godina, dominantan razlog prekida smeštaja je smrt – 263 (89%). 16 korisnika/ca vratilo se u biološku porodicu (5,4%), uz još nekoliko slučajeva kada su korisnici samovoljno napustili dom, osamostalili se, ili je prekid smeštaja nastupio iz drugog razloga.

COVID-19 U USTANOVAMA SOCIJALNE ZAŠTITE ZA SMEŠTAJ DECE I ODRASLIH SA INVALIDITETOM

Od samog proglašenja pandemije, tj. od registrovanja prvih zaraženih virusom SARS-CoV-2 u ustanovama socijalne zaštite, 11. aprila 2020. godine, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja počelo je, u odeljku vesti na svom veb sajtu³⁰, da svakodnevno objavljuje podatke o zaraženim i izlečenim korisnicima i zaposlenima iz ustanova. Vesti su formulisane tako da postoji informacija o ukupnom, tj. kumulativnom broju korisnika/ca i zaposlenih kod kojih je, od početka pandemije, „potvrđeno prisustvo virusa“, kao i o ukupnom broju korisnika/ca i zaposlenih koji su do određenog datuma izlečeni. Takođe, svakog dana evidentirane su ustanove socijalne zaštite u kojima u tom trenutku ima zaraženih, ali bez preciznijih podataka (koliko tačno zaposlenih ili korisnika/ca je u njima zaraženo). Ono što ovim podacima nedostaje je preciznost, transparentnost i uporedivost sa podacima objavljivanim za opštu populaciju. Ne iskazuju se podaci:

- O broju testiranih korisnika/ca i zaposlenih;
- O broju novozaraženih na određeni datum;
- O tome da li su korisnici/e ili zaposleni lečeni u zdravstvenim ustanovama ili u samim domovima;
- O preminulima;
- Nema pojedinačnih podataka za svaku ustanovu. To je veoma važno jer spisak obuhvata, kako ustanove za smeštaj dece, mladih i odraslih sa invaliditetom, za smeštaj dece i mladih bez roditeljskog staranja, za smeštaj starih, i podatke iz svih drugih ustanova koje funkcionišu u okviru sistema socijalne zaštite (centri za socijalni rad, centri za porodični smeštaj i usvojenje i sl) čiji je osnivač Republika ili Autonomna pokrajina Vojvodina, tako i podatke za ustanove za smeštaj iz privatnog sektora.

Na [Portal otvorenih podataka](#) Vlade Republike Srbije prikupljaju se i objavljuju sledeći podaci:

- broj lica na respiratoru za dati datum
- broj hospitalizovanih lica za dati datum
- broj pozitivnih lica za dati datum

³⁰ Vidi na pr. Vest od 01. septembra 2022. [U ustanovama socijalne zaštite za smeštaj korisnika i domovima za smeštaj odraslih i starih zaraženo 209 korisnika i 98 zaposlenih](#)

- ukupan broj pozitivnih lica od početka pandemije
- broj testiranih lica za dati datum
- ukupan broj testiranih lica od početka pandemije
- broj preminulih lica za dati datum
- broj preminulih muškaraca za dati datum
- broj preminulih žena za dati datum
- ukupan broj preminulih lica od početka pandemije
- prosek godina lica preminulih za dati datum
- procenat zaraženih lica u odnosu na broj testiranih lica za dati datum
- procenat zaraženih lica od početka pandemije u odnosu na ukupan broj testiranih lica
- procenat hospitalizovanih lica u odnosu na ukupan broj zaraženih za dati datum
- ukupan broj izlečenih lica od početka pandemije
- procenat izlečenih lica u odnosu na ukupan broj zaraženih od početka pandemije
- procenat lica na respiratoru u odnosu na ukupan broj hospitalizovanih

Da bismo mogli da ocenimo efekte pandemije na decu i ljude koji žive u ustanovama socijalne zaštite za smeštaj dece i osoba sa invaliditetom, obratili smo se svim ustanovama, i sem opštih podataka, tražili i podatke o broju zaraženih korisnika, koliko se njih lečilo u specijalizovanim zdravstvenim ustanovama, a koliko u samom domu u kome žive i koliko je korisnika/ca preminulo od posledica ove infekcije.

Objedinjavanjem podataka dobijenih od ustanova i ukrštanjem sa zvaničnim podacima sa Portala otvorenih podataka sa stanjem na dan 31.12.2021. godine, dobija se sledeći pregled:

	Broj stanovnika / korisnika ustanova ³¹	Broj pozitivnih ³²	% od ukupnog broja stanovnika / korisnika	Broj hospitalizovanih	% hospitalizovanih u odnosu na broj zaraženih ³³	Broj preminulih ³⁴	% preminulih u odnosu na broj zaraženih
Opšta populacija	6.899.126	1.299.339	18,83	nema dostupnih podataka	nema dostupnih podataka	12.714	0,98
Ustanove za decu i mlade sa smetnjama u razvoju	1.344	442	32,89	17	3,85	2	0,45
Ustanove za decu i mlade bez roditeljskog staranja i decu i mlade sa smetnjama u razvoju	514	65	12,65	5	7,69	0	/
Ustanove za odrasle sa invaliditetom	3.945	1.481	37,54	170	11,48	79	5,33

Tabela 1: Smrtnost uzrokovana kovid infekcijom u opštoj populaciji i u ustanovama.

Iz navedenih podataka možemo da zaključimo da su, na dan 31. decembra 2021. godine, korisnici u ustanovama za decu i mlade sa smetnjama u razvoju (u kojima je obolelo 32,89% svih korisnika) i za odrasle korisnike sa invaliditetom (37,54% svih korisnika) bili značajno podložniji zaražavanju od opšte populacije (18,83%) u Republici Srbiji. Kao što

31 Za broj stanovnika, [Statistički godišnjak Republike Srbije 2021](#); Podaci od ustanova dobijeni na osnovu pristupa informacijama od javnog značaja

32 [Portal otvorenih podataka](#)

33 Ibid.

34 Ibid.

je već rečeno, oni žive u velikim ustanovama sa višekrevetnim sobama, gde je veoma teško sprovesti epidemiološke mere, uz manjak zaposlenih i teške i neadekvatne uslove života i rada. Deca i mladi koji žive u ustanovama za smeštaj dece i mladih bez roditeljskog staranja i dece i mladih sa smetnjama u razvoju bili su zaštićeniji (12,65%). Možemo pretpostaviti da su propisane mere u ovim ustanovama, kada su korisnici skoro u potpunosti bili lišeni kontakata sa spoljašnjim svetom dale rezultate, ali je verovatno jedan od činilaca i taj da su i u redovnoj populaciji deca bila manje podložna ovoj zaraznoj bolesti nego odrasli i stari. Doduše, ovaj zaključak izvodimo pre svega na osnovu izjava zvaničnika iz Vlade, Kriznog štaba ili lekara, ali, nažalost, dostupni statistički podaci o stopi oboljevanja po uzrasnim grupama nisu dostupni.

Nema dostupnih podataka o procentu hospitalizovanih osoba u opštoj populaciji u odnosu na ukupan broj obolelih. Kad su u pitanju ustanove za smeštaj dece i odraslih sa invaliditetom, relativno mali procenat obolelih je smeštan u bolnice (3,85% iz ustanova za decu i mlade sa smetnjama u razvoju; 7,69% iz ustanova za decu bez roditeljskog staranja i decu sa smetnjama u razvoju i 11,48% iz ustanova za odrasle osobe sa invaliditetom). Sa tim u vezi, treba imati na umu da, iako u većini ustanova postoji zdravstveni kadar, njih je ipak nedovoljno, a same ustanove nisu ni opremljene za dijagnostiku i lečenje – ne postoje rendgen aparati, nema opreme za kiseoničku terapiju, često u njima radi samo jedan lekar, sa korisnicima/cama pre svega rade i o njima brinu negovateljice. U oba tipa ustanova za smeštaj dece i mladih procenat smrtnosti u odnosu na ukupan broj zaraženih nije visok (u ustanovama za decu i mlade bez roditeljskog staranja i decu i mlade sa smetnjama u razvoju nije zabeležen ni jedan smrtni slučaj kao posledica virusa SARS-CoV-2, a u ustanovama za decu i mlade sa smetnjama u razvoju samo dva, i to među odraslim korisnicima), ali je zato smrtnost u ustanovama za odrasle osobe sa invaliditetom višestruko veća nego u opštoj populaciji i u ustanovama za decu – iznosi zabrinjavajućih 5,33%.

Koristeći podatke koje smo prikupili od ustanova, ali i izveštaje Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu u narednoj tabeli iskazaćemo smrtnost u ovim ustanovama u nekoliko prethodnih godina, da bismo mogli da pratimo i da li je u domovima za smeštaj dece bilo tzv. „viška smrtnosti“ u vreme trajanja pandemije.

	2016 ³⁵		2017		2018 ³⁶		2019		2020 ³⁷		2021 ³⁸	
	Broj	% ³⁹	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Ustanove za decu sa smetnjama u razvoju	15	1,0	nema podataka	nema podataka	5	0,4	nema podataka	nema podataka	33	2,4	29	2,1
Ustanove za decu bez roditeljskog staranja i decu sa smetnjama u razvoju	4	0,8	nema podataka	nema podataka	5	0,9	nema podataka	nema podataka	6	1,1	4	0,8

Tabela 2: Smrtnost u ustanovama za decu i mlade sa smetnjama u razvoju i u ustanovama za decu i mlade bez roditeljskog staranja i decu sa smetnjama u razvoju

35 Podaci iz Izveštaja Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu

36 Ibid.

37 Podaci na osnovu zahteva za pristup informacijama od javnog značaja

38 Ibid.

39 U odnosu na ukupan broj korisnika/ca

	2016 ⁴⁰		2017		2018 ⁴¹		2019		2020 ⁴²		2021 ⁴³	
	Broj	% ⁴⁴	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Ustanove za odrasle sa invaliditetom	255	6,2	nema podataka	nema podataka	240	5,8	nema podataka	nema podataka	318	8,2	263	6,7

Tabela 3: Smrtnost u ustanovama za odrasle sa invaliditetom

Analiziranjem ovih podataka uočljivo je, da se u ustanovama socijalne zaštite za smeštaj dece i osoba sa invaliditetom, isto kao i u opštoj populaciji, zabeležen tzv. „višak smrtnosti“ u odnosu na prethodne godine. Ako se povećani broj preminulih korisnika u ustanovama za smeštaj odraslih osoba sa invaliditetom može pripisati infekciji virusom SARS-CoV-2, postavlja se pitanje zbog čega je broj preminulih u ustanovama za smeštaj dece i mladih sa smetnjama u razvoju i ustanovama za smeštaj dece bez roditeljskog staranja i dece sa smetnjama u razvoju veći u odnosu na prethodnih nekoliko godina, što je naročito vidljivo kad je u pitanju 2020. godina.

40 Podaci iz Izveštaja Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu

41 Ibid.

42 Podaci na osnovu zahteva za pristup informacijama od javnog značaja

43 Ibid.

44 U odnosu na ukupan broj korisnika/ca

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Tokom 2020. i 2021. godine, deca i ljudi sa invaliditetom koji žive u ustanovama socijalne zaštite bili su suočeni sa izuzetno restriktivnim merama, mnogo strožijim nego kad je u pitanju opšta populacija. Ove mere su bile nesrazmerne, trajale mnogo duže i ne samo što su im ograničile kretanje, ličnu slobodu već su ih i lišile kontakata sa spoljašnjim svetom. Zbog toga, bili su izloženi povećanom riziku od zanemarivanja i zlostavljanja. Sa druge strane, zaposleni su takođe bili suočeni sa brojnim izazovima. U jednom periodu, radili su u petnaestodnevnom smenama, tj. praktično su živeli sa svojim korisnicima i bili odvojeni od svojih porodica. Kao što se navodi u [Godišnjem izveštaju Centra za zaštitu odojčadi, dece i mladih „Zvečanska“](#) za 2020. godinu, kada je ukinuto vanredno stanje i kada su mere za opštu populaciju ublažene, „iz perspektive dece i mladih izgledalo je kao da su zbog uslova u kojima žive višestruko diskriminirani u odnosu na njihove vršnjake, pa se povećao i broj samovoljnih napuštanja ustanove“.

Kao posebne izazove u izveštaju navode i činjenicu da deca nisu išla u škole, te su zaposleni morali da pružaju podršku deci i u učenju, stalan strah i korisnika i zaposlenih u vezi sa mogućim zaražavanjem kada svaka pojava simptoma prehlade izaziva bojazan, dugotrajnu izloženost stresu, neusaglašenost među sistemima. Na primer, dok su propisane mere u ustanovama socijalne zaštite bile rigorozne i korisnicima domova bilo onemogućeno kretanje, škole su zahtevale lično prisustvo prilikom polaganja završnih i maturalnih ispita. U isto vreme, pojedine škole su organizovale izlete i maturalne večeri, kojima nisu mogli da prisustvuju deca i mladi iz domova.

Korisnici ustanova za odrasle sa kojima MDRI-S ima kontakte svedočili su o tome da su bili uskraćeni za informacije o situaciji. Komunikacija sa spoljnim svetom im je bila potpuno onemogućena, što ih je veoma uznemiravalo. Imali su utisak kao da žive u zatvoru. Predstavljalo im je opterećenje i što su tokom određenog perioda zaposleni radili u petnaestodnevnom smenama, jer su se osećali kao da su pod neprestanim nadzorom. Veoma su se plašili „karantina“, jer je u ustanovama postojalo pravilo da, ukoliko korisnik ili korisnica napusti ustanovu zbog posete lekaru zbog nekog zdravstvenog problema koji ima i koji nije moguće rešiti u samoj ustanovi, automatski mora u karantin, tj. ne sme da napušta sobu u kojoj boravi u trajanju od 14 dana. Ukoliko nakon toga treba da ide na kontrolu, karantin se produžava još 14 dana.⁴⁵

Zbog svega navedenog, kada se analiziraju posledice pandemije virusa SARS-CoV-2 u ustanovama socijalne zaštite, ne možemo se osvrnuti samo na puku statistiku i podatke o broju zaraženih i preminulih korisnika i korisnica, već i na veoma velike psihičke posledice i osećaj diskriminisanosti, napuštenosti, beznadežnosti, straha koje su ovi ljudi osećali i još uvek osećaju.

Kao što je pokazano u ovom dokumentu, posledice pandemije na decu i osobe koji žive u ustanovama socijalne zaštite, odnosno, u bilo kojoj vrsti kolektivnog smeštaja su višestruko veće nego na opštu populaciju. I u vreme pre pandemije Covid-19, institucije su bile plodno tlo za širenje raznih infektivnih oboljenja, poput hepatitisa ili parazitarne oboljenja. Ranijih godina, u vreme epidemije gripa, korisnicima ustanova je takođe ograničavano pravo na kretanje i na posete, jer su pravila u njima često slična kao u zdravstvenim ustanovama. Naučnici i epidemiolozi upozoravaju da u bliskoj budućnosti, zbog klimatskih promena i narušavanja ravnoteže u prirodi, možemo očekivati nove

⁴⁵ Više o tome: Popović, Maja, Jović, Marijana, Pavlović Maša: [Izolovane u izolaciji](#), MDRI-S, 2021.

pandemije. Rat u Ukrajini pokazao nam je takođe da su korisnici ustanova izloženi riziku, jer postoji problem sa evakuacijom velikog broja ljudi. O stanju u ustanovama u ovoj zemlji tokom rata svedoči izveštaj Disability Rights International.⁴⁶

Covid-19 pandemija u svetu a i u Srbiji jasno je pokazala da je neophodna hitna deinstitutionalizacija, imajući u vidu veliki rizik od zaraze koji postoji u ustanovama u kojima živi mnogo osoba na ograničenom prostoru, a mere koje je država preduzimala dovele su do kršenja svih ljudskih prava osoba koje žive u institucijama, kao i do nemogućnosti spoljnog nadzora nad radom institucija.⁴⁷

Kratkoročne preporuke:

- Poštovati sve preporuke međunarodnih organizacija – CPT, SPT, Svetske zdravstvene organizacije o poštovanju ljudskih prava osoba koje žive u kolektivnom smeštaju – poštovanju prava na kretanje, na komunikaciju sa bliskim osobama, pristup svežem vazduhu, prava na kvalitetnu zdravstvenu zaštitu bez diskriminacije;
- Sprovesti preporuke CPT o otpustu ili puštanju korisnika domova socijalne zaštite na negu u zajednici.

Dugoročne preporuke:

- Izvršiti neophodna zakonska usklađivanja koja garantuju pravo dece na život u porodici i pravo odraslih osoba sa invaliditetom na život u zajednici u skladu sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom i Smernicama za deinstitutionalizaciju, uključujući i vanredne situacije⁴⁸.
- Obezbediti adekvatnu podršku porodicama kako bi se sprečilo razdvajanje dece od porodice i njihova institucionalizacija. Osigurati svoj deci jednake mogućnosti za život u proširenoj, srodničkoj ili hraniteljskoj porodici kada roditelji nisu u mogućnosti da brinu o detetu.
- Obustaviti smeštaj novih korisnika u ustanove socijalne zaštite.
- Obustaviti ulaganja u institucije, izuzev kada je to neophodno za zaštitu od neposredne opasnosti po život i zdravlje korisnika i preusmeriti sredstava na razvoj raznovrsnih usluga u zajednici.

---

46 Rosental, Eric, et. al: [Left Behind in the War: Dangers Facing Children with Disabilities In Ukraine's Orphanages, 2022](#)

47 Beker, Kosana, Lepojević Valentina: [Deinstitutionalizacija: žene sa mentalnim invaliditetom](#)

48 <https://www.ohchr.org/en/documents/legal-standards-and-guidelines/crpd273-guidelines-deinstitutionalization-including>

aktivno
za deinstitucionalizaciju

MDRI-S

ISBN-978-86-88501-36-1